

správní (1,675.000), finanční stráž (983.445), stavba silnic (818.48), pak kamerální důchodková správa (329.750), pak věznice (283.000), pak ústavy humanitní (198.095), pak stavby vodní (98.000), pak katastr (61.000), pak správa policejní (56.500), a konečně ústavy očkovací (12.000 zl. k. m.). Z mimořádných vydání v Čechách r. 1847 skorem celý obnos pro ně určený týkal se státních železnic. Z obnosu 2,356.999 zl. k. m. tato položka obsahovala 2,272.700 zl. k. m.

Na Moravě se Slezskem pořadí vydání státních v roce 1847 bylo obdobné jako v království českém. Z řádných státních vydání u zemské pokladny moravsko-slezské zaujímala první místo vydání na vojsko (4,669.000 zl. k. m.), pak položka všeobecný státní dluh (1,011.250), pak všeobecné náklady správní (607.200), pak finanční stráž (570.918), pak stavba silnic (442.957), pak věznice (268.147), pak kamerální důchodková správa (166.900), pak katastr (48.000), pak ústavy humanitní (42.800), pak náboženské, studijní a školní fondy (25.500), pak správa policejní (25.000), pak ústavy očkovací (8.800) a konečně stavby vodní (4.600 zl. k. m.) Ze 178.685 zl. k. m. mimořádných vydání státních připadlo na Moravě se Slezskem na železnice státní 82.400 zl. k. m.

K charakteristice cechovního učednictví.

L. Weigner.

Od dob hospodářské stagnace řemesla jeví se výchova průmyslová vždy ve větším úpadku, kdežto dříve při kvetoucím řemesle se stoupajícími nároky na život snažila se udržovati stejný krok.

Za skvělé periody cechovní byla určena všechna zařízení nejen k soukromému prospěchu jednotlivých živnostníků, ale mnohem spíše ve prospěch spotřebitelů.

V cechovním zřízení počíná technická výchova učednictvím. Jeví se tudíž toto jako stereotypní zjev, který vyplýval přirozeně z povahy samého řemesla. Sombart dobře uvádí, »že není řemesla jako celku bez učedníků v něm; učeň zjednává jaksi pojítko mezi jednotlivými generacemi a zajišťuje řemeslu historické opakování.«

Všechny instituce doby učební, let vandrovních a zkouška mistrovská měly za úkol především členy stavu řemeslnického vychovávat k řemeslné dokonalosti; avšak ke konci periody cechovní zdá se, jako by tyto svému úkolu plně byly odcizeny a to v tom směru, že měla na jich podkladě býti získána hlavně laciná práce a oddálena snaha po správné soutěži.

Hlavní předností starých zřízení živnostenských byla sociální rovnost zaměstnavatelů a dělníků, spojení práce a výchovy, sloučení výchovy technické a lidské.*) Ovšem spojeny s ní byly také

*) Paul Schewen: Die Lehrwerkstätte; Tubinky 1894.

i ne neveliké zlořády. Kde obyvatelstva přibývá a řemeslo kvete tam roste počet učňů a pomocníků, nadbytečný dorost tlačí se rád do těchto drah; kvetoucí řemeslo samo vyžaduje většího počtu pomocníků.

Avšak pro tento stoupající počet tovaryšů stává se počet mistrovských míst malým. Tím jen s tíží lze v řemesle udržeti starý pořádek. Přibývající obyvatelstvo rozvrací, jako stejně i v jiných poměrech, dosavadní hospodářské formy. Zřízení živnostenská snažila se tomu odporovat tím, že omezila počet učňů i tovaryšů. To mělo ovšem v zápětí nepřátelskou a systematickou opozici těchto proti mistrům.

Ve Francii*) opustili staré zřízení ještě dříve. Na výši středověkého rozvoje ve 13. století žil ve Francii učeň v rodině mistrově, nikoliv tovaryš. Počet učňů byl omezen, avšak nikoliv počet pomocníků. Většinou byli pomocníci ženati a přibírali své ženy ku práci. Později v 14. a 15. století však s tímto zařízením nebyli všichni pomocníci spokojeni. Povstala nová tužší organizace dělnictva a nastaly prudké boje a různé zlozvyky všeho druhu, jež objevují se postupem doby v určitějších formách stále se přirostujících.

Avšak přes to jeví se sociální úkol učení ještě v době, kdy svoboda živností počala se šířiti, zdravým, poněvadž její pomocí byli po většině chudí mladíci vychováváni k počestnému povolání.

Poněvadž obligatorní organizace starého řemesla zahrnovala v sobě stav mistrů, tovaryšů a učňů, byl učeň přes své skrovné postavení přece jen členem sociální organizace s povinnostmi i právy, a za takového byl také mistrem považován. Ze svých práv pocítoval učeň pravda velmi málo, byla trpné povahy, avšak přece jen cítil se členem rodiny v domácnosti mistrově, měl nároky na dostatečnou výživu, na ochranu před hrubým násilňováním a na určitou, byť mnohdy dosti omezenou míru praktického výcviku. V mravním ohledu bylo o učně již tím postaráno, že podléhal dozoru mistrovi nejen v době svého zaměstnání, nýbrž po celý den a noc podroben byl uspořádanému domácímu životu, z kteréž příčiny ovšem býval nucen vykonávat řadu prací mimo své učení. Ale třebas tyto práce často překážely odborné jeho výchově, přece jeho dětská nezkaženost nebyla jimi dotčena a jeho zdraví získávalo občasným přerušením namahavé jinak práce dílenské. Učební pán, byl-li ovšem jinak počestný, pilný muž, kterýž vysvědčení možno starým cechovním mistrům přes jich úzkoprsost dáti, byl učni často otcovským přítelem, z jehož výkladů a poučení mohl učeň mnoho získati pro své odborné vzdělání a společenskou svoji výchovu, jehož vzor a napomínání upevňovaly jeho charakter a vzněcovaly v něm povinnost pro stavovskou čest. Otcovská kázeň, v níž učeň v době starých cechů žil, byla jistě velikého významu. Učeň stál pod dozorem mistrovým, spal

*) Dr. K. Bücher: Lehrlingsfrage und gewerbliche Bildung in Frankreich.

v jeho domě a jedl při jeho stole. Mistr jej nejen vyučoval, ale také vychovával. Nebylo přece jenom v starém cechovním učení tolik mravních úskalí a závad, jaké jsou doprovodem moderních poměrů učednických. V poměru mistra a mistrový rodiny k tovaryši a učni spočívá »jakási poetická, z části vlastenecká vůně, která ještě dnes vane z řemesla staré doby jako pěkná vzpomínka«. A jest pravdou, že nejen ve spojení různých hospodářských sil tkvěla veliká uklidňující síla, ale i v rodinném životě mistrově. Učeň byl nejen technicky dobře vycvičen, ale byl také mistrem vychováván vedením a vzorem k pílí a práci; k spori- vosti, pořádku a čistotě byl přidržován mistrovou (Schmoller). Ovšem trpěl také často hněvem svého mistra, krutostí tovaryšů a útisky paní mistrové; mnohou tvrdost této výchovy lze také přičísti hrubším mravům tehdejší doby. Ale přes tyto všechny trpkosti nutno viděti v tom zdravější sociální poměry, když mládež jest přidržována k železné kázni a zvyká spíše strádání, nežli když učeň v předčasné nezávislosti snaží se od kázně se emancipovati. Právě v onom věku, do něhož spadají léta učednická, pocituje se co nejnutněji potřeba silné zkušené ruky, aby učeň neklopýtl.

Naproti tomu dnešní pobyt učňů v nejčastějších případech mimo dům mistrovský jeví se v hrozných často obrazech; morální pokleslost, která u většiny učňů musí nastati, když v hodinách večerních a po dobu nedělní tráví bez dozoru svou prázdeň, jest tím spíše vysvětlitelná, uvážíme-li, že se řemeslo rekrutuje po většině z venkovského a městského proletariátu, v kterýchžto kruzích i sám dům otcovský může vykonávati nad svými dětmi jen malou výchovnou moc. Z toho důvodu mělo učení cechovní také pro učně daleko větší výhody a lépe bylo utvářeno, než jest tomu dnes v nejčastějších případech.

Bylo-li však v době cechovní snad spíše pro maloživnostenský a místní charakter závodů než vzhledem k cechovním předpisům svému okolí upraveným postaráno o to, že mistr uchránil svého učně před mravní zkázou jednoduše tím, že mladému hochu zabránil zvykati nevčasné volnosti, nebyla přece úkolem učení tato profylaktická stránka výchovná, nýbrž spíše výcvik učně v řemesle. Nespočívá také zařazení učně do rodiny pána učebného v sociálněpolitických opatřeních, nýbrž utvářilo se spíše ze společenských poměrů, jež tkvěly ve vývojové periodě naturálního hospodářství, již osobní volnost a s ní spojená idea krátkodobého pracovního poměru daleko byla vzdálena. Vždyť bydlili tehdy pohromadě u mistra nejen učňové, ale i tovaryši, jelikož řemeslo a celý stav domu srostl v jednotný celkový organism. Jako když dítě v rodině naučí se nesystematicky mateřské své řeči, tak uveden byl učeň nejen zprostředkováním dílny, ale i duchem celého domu v taje řemeslné výroby.

Podmínka pravidelného výcviku, plánovité roztrídění učebné látky, scházelo však cechovnímu učení úplně. Třebas bychom ne-

chtěli pochybovati o tom, že by všeobecně učení a výchova do-
rostu nebyla provázána zdarem, přece možno o cechovním učení
říci, že nebylo vždy systematickým a všestranným, že by byli vy-
cházeli z cechovní dílny učňové pravidelně dokonale vzděláni a
připraveni pro budoucí své povolání a že by se výchova dala vždy
pedagogicky. Jen si v starém učení cechovním představme, jaké
místo učeň zaujímal. Učeň*) ovšem, jak jsme viděli, přivtělen byl
celé živnostenské organizaci, pohlíželo se na něj jako na svěřence
mistra a jako na člena jeho rodiny. Nad ním nevykonávali moci
ani rodiče, nýbrž v jejich zastoupení mistr, který měl dle před-
pisů a za svého dohledu učeň vychovávat pro řemeslo a občanský
život.

To byla ovšem idea. Jiná však jest otázka, zdali jí odpoví-
dala také skutečnost. Sledujeme-li dějiny řemesla, vidíme, že udá-
losti nesrovnávají se s touto ideou. Statuty cechovní sice obsa-
hovaly do podrobnosti zabíhající ustanovení o vlastnostech, které
učeň měl mít, hlavně manželské zplození, počestný stav, dále
o délce doby učební, o počtu učňů, kteří mohli býti současně
u mistra umístěni, o trestu za sběhnutí s řemesla, o formulích a
poplácích při dávání za vyučenou atd. Avšak ze všech těchto
předpisů vyzírají velmi často úzkoprsé ohledy mistrovských kor-
porací, úmysl, aby byla od řemesla odvrácena nadpřirodná soutěž.
Naopak víme, že o účelnou, k samostatnému ovládnutí řemesla
směřující výchovu mladých lidí nebylo přece s dostatek postaráno.
To, co se uchovalo na př. o zkoušce učednické, nespočívá na
přesných základech a bylo vlastně pozdějším nadsazovaným vy-
lícením řemesla snad jen vybájeno. Z nejstarších pramenů o právu
řemeslnickém (1088) vidíme, že tam o kusu tovaryšském**) není
řeči, a teprve pozdější cechovní entusiasmus této zkoušce při-
kládal takovou moc.

Naopak čteme o této době v nejstarších vzpomínkách, že
učeň byl otrokem mistrovým, který ho využítkoval ke všemu, co
sám za dobré uznával, nehledě k tomu, zdali učeň mohl se při
tom něčemu přiučiti; učeň byl využítkován k pracím domácím,
byl předmětem často surových žertů a nakládání se strany tova-
ryšů, jimž byl nucen sloužiti. Byl mnohdy považován spíše za
sluhu pro všechny práce v domácnosti mistrově, zejména nemohl-li
platiti výučné, nýbrž byl nucen toto v době učení vynahraditi.
Proto také výsledek jeho učení byl velmi malý, pokud se týkalo
získání ruční dovednosti v řemesle. Nelze ovšem přehlédnouti, že
se při tom vyvíjela jeho poslušnost a snášenlivost, kterou on
opětne později vštěpoval jiným svěřencům. Tento charakterový
vývoj zdá se býti výborným účelem zařízení učednického tehdejší
doby; kdo neprodělal obvyklé přísné a trpké školy učednické, ne-

*) Dr. W. Stieda: Das gewerbliche Lehrlingswesen. (Handwörterbuch der
Staatswissenschaften.)

**) Dr. Karl Bücher: Die gewerbl. Bildungsfrage u. der industr. Rückgang,
Eisenach 1877.

byl považován za schopna, aby se stal později dokonalým mistrem. Na druhé straně měl učeň příležitost řemeslu se přiučiti a osvojit si technické vědomosti a dovednosti v pozdějších předepsaných letech tovaryšských a hlavně nuceným vandrem.*) Tím totiž momentem, kdy zřízení cechovní připouštělo, aby učňů bylo využito k domácím pracím, bylo jisto, že od naučení se pracím dílenským budou zdržováni a sotva mnohdy naučí se nejnütnejším dovednostem. Nelze ovšem upříti, že by bylo za těžko bývalo, chudé hochy, kterých nemohli rodiče ani živiti ani šatiti, v učení zaměstnati, že by veliké množství mladých hochů bylo z učení vůbec vyloučeno, kdyby místo domácího zaměstnání byl býval stanoven plat za vyučenou a měl-li mistr býti jen učitelem a ne současně pánem nad učněm. Tato zásada nalézá se ostatně i v moderním učednictví a všude tam, kde žádá se na mistru učení zdarma neb docela má-li mistr platiti, bude vždy učení pochybným a nebude moci mistr vychovati zdravý kmen dokonale vyvíčeného tovaryšstva a budoucích dokonalých mistrů. To je však také moment, který snižuje řemeslo a z této pravé příčiny mnohdy od něho vzdaluje i hochy z lepších rodin a hoši nadaní vrhají se spíše často k proletářskému studiu.

Pro jednoduché hospodářské poměry první doby cechovní stará forma učednictví snad postačovala. Pro pozdější tři století jejich dějin vidíme však již její vady. Shledáváme, že spisovatelé 17. a 18. stol. přisuzují právě v těchto stoletích zavádění vandru jen nedostatečné výchově učednické; uvádějí, že učňové byli mistry zanedbáváni, nebyli dosti k řemeslu přidržováni a ku všem věcem jiným využitkování, pročez nebyli také v místě samotném od jiných mistrů do práce přijímáni; z toho také důvodu byl jim uložen vandr, aby se u cizích mistrů zdokonalili a dohonili vše, co byli vlastní mistři u nich zanedbali. Také vidíme, že řemeslo bylo v těchto dobách ve velikém úpadku; Voltaire na př. se směje, že hoch, který ničeho jiného nepracuje než střevíce, musí se tomu učit plných 6 roků. A stávalo se, že naproti tomu vlastní synové mistrů v týž den jako cizí učňové do učení byli zapsáni a zároveň za vyučené prohlášeni, aniž jediný den v dílně jako učňové byli prožili. Vidno, že učednictví nebylo pokládáno vždy za stupeň živnostenské výchovy, nýbrž za nezbytný stupínek k dosažení budoucího mistrovství. Docela i tehdy, kdy zemské úřady cechy ve své pravomoci byly poručníkovaly, nebylo stanoveno, aby otázka výcviku učňů formálními předpisy byla upravena. Z té doby máme také doklady o tom, že učeň sotva naučí se nejjednodušším ručním dovednostem a dostává za vyučenou ne za své znalosti, nýbrž jenom následkem prožitých učebních let. Při řemesle jest zapotřebí celé řady pomocných prací. Aby učeň v těchto se zdokonalil, ponouká mistra jeho vlastní prospěch; avšak aby

*) Das Interesse des Menschen u. Bürgers an den bestehenden Zunftverfassungen, Královec 1803.

učeň také pro další život samostatně se naučil pracovat, mistr neměl žádného zájmu. Žádný krejčovský učeň nenaučí se stříhu tovaryši jsou nuceni teprve později jinak to odkoukat. V žádném skoro řemesle nenaučí se učeň seznati celek řemesla, výběr a nákup materiálů, vůbec celé hospodářství řemeslné. Tovaryši jsou nuceni píditi se po něm teprve v pozdějších letech. Naopak, kdo těmto tajnostem přišel na kloub, byl považován za nebezpečného nepřítele mistrovy dílny.

Ze všeho vidno, že učení cechovní vyhovovalo snad po stránce technického výcviku prvním dobám řemeslného vývoje, avšak nemohlo úplně postačiti oněm dobám, kdy na řemeslo kladeny byly vyšší požadavky, kdy technické vynálezy a hospodářský vývoj vyžadovaly dokonalejšího výcviku a všestrannějšího rozhledu. Cechovní učení mělo ovšem přednost před dnešní dobou v tom, že v dílně nebyla zavedena dělba práce, třeba se již tehdy jakési odborné třídění v řemesle uplatňovalo. To bylo příčinou, že učeň mohl býti zapracován do celého odborného rozsahu své živnosti. Celkem hotovila nejen každá dílna, ale i stejně každý dělník úplné kusy pracovní, které odpovídaly jeho síle a schopnosti. Ovšem učeň nemohl hned od počátku nástupu v učení účastniti se hotovení celého předmětu; jemu příslušely s počátku nejjednodušší pomocné práce, čištění dílny, uspořádání nástrojů, pochůzky a domácí služby. Při tom ponecháno jeho nadání pozorovacímu, aby různé zručnosti si vštěpoval a svojí pohotovostí aby se hleděl vpraviti v přízeň mistra a tovaryšů, kteří jej brzo zde brzo tam dle potřeby ku práci připouštěli.

(Dokončení.)

Hospodářství a jeho poměr k technice.

Dr. Em. Chalupný.

(Pokračování.)

Úvěr v prvotní formě jako zápůjčka věci nebo peněz osobě, která jich právě potřebuje, ovšem jest jevem prastarým, prehistorickým, neboť již na úsvitě zpráv historických setkáváme se s napiatými sociálními poměry mezi věřiteli a dlužníky, jež mohly vzniknout pouze dlouhým vývojem zvyků půjčovních. Ale tato forma úvěru, jakkoli vznikla za účelem hospodářským (t. j. spotřebním, usnadňujíc nemajetným úkoj potřeb), zůstala vždy na stupni hospodářsky primitivním a zaměstnávala společnost více po stránce mravní (poctivost, lidumilnost) a právní (zákonná úprava poměrů). Většího významu hospodářského nabyl úvěr nikoli v této dávné formě úvěru spotřebního, nýbrž teprve v novověké formě úvěru výdělkového a výrobního. V této formě dlužník neužívá půjčených peněz přímo k ukojení potřeb jako konsument, nýbrž nejprve k opatření prostředků vlastního výdělků (nástrojů a strojů, polí, domů, dobytka) a z výdělků toho jednak splácí půjčku, jednak živí sám sebe.

atd.,⁸⁹⁾ ale to by vedlo příliš do podrobností. Zde jde jen o příklady pojmových klasifikací speciálně hospodářských.

Ovšem v klasifikaci Schwiedlandově pronikají také jiné živly než hospodářské a technické, totiž právo a organisace, byť rovněž podružně jako technika. To vyplývá z jednoty lidského života, který zejména na vyšším stupni vývoje sociologického skoro v každém jevu podává spojení s jevy jiného druhu. Tak i hospodářství souvisí nejen s technikou, nýbrž i s jinými složkami, jež probebereme na místě jiném. Ve statí této šlo jen o stanovení pojmu hospodářství a o jeho podstatný rozdíl od techniky, se kterou přes to je přímo spojeno mnohými vztahy; a tyto logické závěry vysvětlily z rozboru dostatečně.

K charakteristice cechovního učednictví.

L. Weigner.

(Dokončení.)

Poněvadž mzda od kusu, která s domácí výrobou nerozdílně jest spojena a s touto v podnik tovární přechází, v starém řemesle vzhledem k jeho naturálnímu hospodářskému poměru velmi těžko jest proveditelnou, nebyla doba ještě posuzována dle ceny peněžní. Mistři a tovaryši neměli, poněvadž ostatně také chyběl pro intensivnější pracovní energii při omezeném, ale jistém odbytu zájem pro čilejší závodění, dostatek energie při jinak dobré vůli, věnovati se pečlivějšímu výcviku učňů. Jakmile učň osvojil si základní dovednosti, postoupil u mistra povinnosti dbalého a z vlastní píce z hrubé práce řemeslné k práci složitější. Tak učň obuvnický začal s hrubou prací správkovou, přikročil poté k hotovení střevíců dětských a konečně ke konci učení svěřeny mu také práce přesnější. Ovšem nedostal se ke krájení a brání míry, čemuž ostatně i v dnešním učení tak jest. Uvědomujíce si risiko práce, která s tímto úkonem pro mistra jest spojena, nesmíme proto mistru výčitky činiti. Jemnější ovšem práce zůstaly vždy učni cizími. Avšak výcvik učně v tomto směru byl nepřímým tím podporován, že našel zajisté příležitost, byl-li chápavý a snaživý, aby se účastnil zhotovení kvalifikovaných pracovních výrobků.

Okolnost, že řemeslo pracovalo v staré době výhradně na objednávku a jen velmi zřídka do zásoby, měla pro učení mnohých řemesel zajisté veliký význam, ovšem ne v takové míře, jak se často dnes usuzuje. Nesmí se totiž přehlédnouti, že většina mistrů byla k práci zakázkové přinucena z nedostatku kapitálu, který jim nedovoloval, aby se mohli dostatečně zásobiti surovinami a míti sklad hotových výrobků. Tím stala se výroba velmi

⁸⁹⁾ Viz Sombartův článek Hausindustrie (Handwörterbuch der Staatswissenschaften, díl IV., 423) a anketu rakouského obchodního ministerstva o domácí práci (1899), str 610.

nepravidelnou. V mnohých dobách roku nahromadily se práce a zakázky nad možnou schopnost výrobní, což svádělo ke zběžné práci, kdežto v dobách mrtvé saisony nebylo co dělati. Tento postup výroby od případu k případu znemožňoval racionelní opatřování surovin, čímž nedostávalo se též příležitosti v dílně seznati dokonalejší znalosti surovin, a to mělo přirozeně opět veliký vliv na výcvik a zkušenosti učňů.

Významný nedostatek cechovního učení spočíval také v tom, že mistr nic nenutilo, aby učně do celého rozsahu jeho potřebných znalostí snažil se zapracovati. Byli sice také bez odporu rozšafní mistři, kteří z vlastního svědomí a popudu snažili se učně celému řemeslu naučiti. Po většině však vyskytují se případy, že staří mistři snažili se učně vyučiti v tom směru, aby z něho mohli mít v prvé řadě prospěch sami. Avšak jen v řídkých případech starého řemesla cechovního seznáváme, aby učení bylo systematicky pěstováno a aby při něm vzat byl zřetel na celek, na výběr a nákup materiálů, na celé hospodářství výrobní. Mnohé techniky, mnohé výhody práce zůstávaly učni i pomocníku utajeny a sdělovány jen jako tajemství ve zvláštních případech, na př. šlo-li o učně příbuzných neb vlastní syny. Musíme dále zdůrazniti, že jako dnes v řemesle i v minulosti byli mistři, kteří svému chťivému učni ničeho nezamlčeli a žádné námahy se nevystříhali, aby jej poučili o prospěšnosti a výhodnosti různých technik. Tato jemná svědomitost není sice následek úzkoprsého ducha cechovního. Již v cechovním řemesle mnohé techniky zůstávaly učňům úplně zatajeny, a byl teprve v pozdějších letech nucen tajně s jakýmsi slíděním neb při jiných příležitostech hleděti si je opatřiti. Mistr viděl v učedníku, ještě více pak v tovaryši budoucího konkurenta a z obavy, aby mu zákazník nebyl odloučen, dbal toho, aby mu neodhalil všech a nejlepších dovedností řemeslných. *)

Tak naučil se starý cechovní mistr s učni jednati a s učně přecházela tato zvyklost na tovaryše a dále na mistra po celá pokolení. Z učně stával se pomocník, aniž kdo byl oprávněn se dotazovati po jeho vědomostech. A kde takovýto pokus se stal, neměl pro celek významu. Také vandrovní léta se nadsazovala. Ovšem třeba přiznati, že mladému muži určitý prospěch sice přinesla, avšak nikdy tak pronikavý, aby mohl sám rozvoj řemesla přivoditi.

Stav tovaryšský byl od dob cechovních určen k tomu, vědomosti mladého živnostníka stále se opakujícími cvičeními, zejména pozorováním a porovnáváním postupu práce na různých místech rozšiřovati, je v mechanických dovednostech zvyšovati, aby se jednou tovaryš mohl státi mistrem. Tohoto účelu měl docíliti vandrem; a v době středověké s velmi dobrým výsledkem také docílil. Od té doby však, kdy prostředky vzdělávací a postup vzdě-

*) J. F. Ahrens: Die gewerbliche Erziehung der Vergangenheit und Gegenwart, 1885.

lání se zdokonaloval, nejevila se nucenost vandru oprávněnou a jeho význam téměř úplně poklesl. Uvážíme-li, že rolnictví v téže době bylo obstaráváno lidmi, kteří velmi často ani hranic své země nebyli překročili, že duchovní, učitelé, úředníci, vzdělané stavy vůbec docílili svého vzdělání jen uvnitř své vlastní země, tvrdilo se naopak, že nikdo nedovede udělati pořádnou botu, pořádný šat, kdož neviděl, jak mistři jiných zemí přistřihují kůži neb látku a jak si počínají s nástroji při práci. Tím nemá býti řečeno, že by byl býval vandr po stránce vzdělávací neměl významu; každý ví, že cestování může býti mocným prostředkem, aby zvýšeno bylo i nyní všeobecné vzdělání mladého živnostníka, že povznáší mladého muže z úzkých často poměrů domu otcovského neb otcovského města, přivádí jej v nové různorodé poměry, poskytuje mu bohatou látku ku přemýšlení, obohacuje jeho zkušenosti. A víme přece, že vlastní zkušenost jest v pravdě nej-mocnějším výchovným prostředkem ve škole vážného života. Proto třeba vandr chváliti, poněvadž našel zde mladý živnostník příležitost, aby sám sebe poučil, z vlastní zkušenosti aby poznával nutnost píle, pracovitosti, mírnosti a spořivosti, poněvadž zde svět sám vedl jej k tomu, aby sebe sama co nejvíce poznával v práci.

Jest sice pravda, že vandrující tovaryš našel příležitost seznámiti se v různých krajinách s různými methodami práce, seznával pro své řemeslo nutné látky a nástroje, přesvědčil se o jich vnitřní výhodnosti a že snažil se osvojit si nejlepší a nejvýhodnější postup práce, avšak dochovalo se nám, že tyto vědomosti tovaryši z ciziny k nám přinesené nebyly příliš značné, zejména u srovnání se stinnými stránkami vandru. Naopak víme dobře, že úroveň řemesla v českých zemích nebyla výsledkem jen vandru, nýbrž vědeckých snažení, pokračující vzdělanosti a volnějšího pohybu v hospodářském směru. První náměty vycházely vždy od znaleců umění, kteří svůj vkus cestováním a studiem byli zdokonalili a měli dost trpělivosti a pospolitého smyslu, aby snaživého, mladého tovaryše nebo živnostníka zasvětili v taje svých myšlenek, a naproti tomu že oni tovaryši, kteří se skutečně v cizině naučili novým oborům práce, když se vrátili, narazili u svých cechů na obtíže při udělování mistrovství, poněvadž cechy obávaly se konkurence. Vandr cechovního tovaryše nebyl tedy prostředkem, aby vědomosti a dovednosti jeho byl zvyšoval. A tak nebylo docíleno toho, po čem bylo v starém cechovním zřízení s počátku touženo, aby vandr přinesl do řemesla zvýšenou úroveň dovednosti, nýbrž požadavek vandru byl zvyšován v pozdějších stoletích jen proto, aby soutěž práce byla mírněna. Víme-li však, že učení cechovní spoléhalo na pozdější dobu tovaryšskou, v níž teprve učení měl se naučiti různým dovednostem, a tato kýženého výsledku všeobecně nepřinesla, zdá se, že celá cechovní odborná výchova nebyla systematickou a přivedla na konec přece jenom zklamání.

Bylo žehráno na to, že přijímají učně na učení mnozí mistři, kteří sami řemeslo nevalně ovládali. Mnohým scházelo trpělivosti

a času, aby učně dobře vyučili. A již tehdy chtivali mistři nahraditi učněm levnou sílu pracovní, pomocnou a nádenickou.

Četní spisovatelé nařikají také, že i tovaryši nesnažili se učně v dílně vésti k lepším poznatkům. K tomu došlo ostatně v létech pozdějších a to nejdříve v Anglii; zde byly zřízeny anglické tovární a dělnické školy a především školy zvané »mechanic institutions«, vzdělávací to ústavy pro řemeslníky od 14 roků, na nichž mohli tito docílit úplného theoretického a praktického výcviku. Na těchto školách bylo v Anglii v roce 1844 zapsáno již na 80.000 žáků.

Jest zajímavé, že již v pozdní ovšem době cechovní vyskytují se návrhy, aby pro učně byly zřizovány vlastní ústavy, kdež by se řemeslu mohli vyučiti, čímž by výcvik mladých lidí do budoucnosti lépe byl zajištěn.

Rovněž ke konci stol. XVIII. vyskytují se ke zlepšení učení u mistrů návrhy, aby učňové před ukončením doby učební podrobeni byli zkoušce tím, že by 14 dní neb 4 týdny byli nuceni pracovati u některého poctivého mistra, cechem určeného, kdež by prokázati měli získané znalosti. Kdyby učeň neobstál, měl býti dán na učení další jeden rok k mistru jinému, jemuž po prokázané dovednosti učňově mělo se dostatí poloviny učebního, která bývalému mistru byla propadla. Ano bylo dokonce uvažováno o tom, aby během 10 roků nebylo přípustno, aby takovýto nedbalý mistr směl přijímati učně do učení. Justí v svém spise »Grundsätze der Polizeiwissenschaft« doporučuje sice zkrácení doby učebné, ale zavedení obligatorních zkoušek učednických, které by měly býti konány za přiměřeného dozoru vrchnostenských orgánů (rádcové jako zkušební inspektoři v řemesle). Rau ve svém spise*) staví se proti tehdejšímu poměru v učednictví, zejména jeho příliš dlouhé době, upotřebování učňů k domácím pracím, které jsou s to, aby odstrašily majetnější vrstvy od věnování se řemeslu. K úpravě těchto poměrů navrhuje Rau předně jakýsi dozor v době učení, aby mistr byl kontrolován a učeň aby byl pobádán ku práci (nynější výstavy prací učednických) a konečně, aby doba učební končila zkouškou, načež teprve aby poměr učební mohl býti ukončen slavnostním způsobem. Všechny tyto návrhy podávají důkaz, že uznávána byla všeobecně již v 18. stol. reforma cechovního učednictví, která však ve skutečnosti zavedena byla téměř o 100 let později. Ovšem hned nutno uvést, že zavedení zkoušky učednické báli se mistři cechovní velmi. K pravidelnému jejímu zavedení došlo teprve v novější době. Neboť všude tam, kde byly zkoušky přikázány cechem, omezily se jen na to, že starším cechů a cechmistrům bylo jednou ročně

*) J. G. Hoffmann: Das Interesse des Bürgers und Menschen bei den bestehenden Zunftverfassungen. Königsberg 1803. J. A. Weiss: Über das Zunftwesen 1792. Joh. Heinr. Gottl. Justi: Grundsätze der Polizeiwissenschaft 1782. J. von Sonnenfels: Grundsätze der Polizeiwissenschaft 1775. Rau: Über das Zunftwesen u. die Folgen seiner Aufhebung 1816.

přikázáno překvapiti učně v dílně a o jeho dovednosti se přesvědčiti. Snahy reformní v tomto směru jeví se také v tom, že pozdější některé cechovní statuty kladou mistrům na srdce, aby mládež ve všem, co se týká řemesla, věrně a pilně vedli, jak před Bohem jsou zodpovědni, aby mládež čas a peníze zdarma neutrácela. Nemá také mistr ničeho učňům zatajovati, aby po ukončeném učení mohli jinému mistru dobře sloužiti.

Shrnujíce veškerá pozorování, jak jevílo se učednictví po stránce sociální výchovy a odborného výcviku v dobách cechovních, nemůžeme netvrditi, že by výcvik průměrně nebyl mezerovitým. Učeň vyrůstal ne tak jako žák, nýbrž spíše jako autodidakt. Syn mistrův, jehož bylo obvykle úkolem v pozdějším stáří tradice řemesla chrániti, byl svým otcem pravidelně zasvěcen v hospodářské vedení závodu a svěřeny mu byly techniky výrobní; naproti tomu chudý, z nižších vrstev se rekrutující učeň byl nucen často s velikým namáháním propracovávat se k skrovné existenci. Ovšem to způsobilo při povahách lépe založených obvykle ten účinek, že jich ostrovtip dvojnásobně byl zbystřen, aby domohli se tajností řemesla. To málo, čemu se byli naučili, naučili se prováděti exaktně a spořivě, různorodost na ně kladených požadavků chránila je před jednostranností a zhotovování celých předmětů podněcovalo jich radost z tvoření. Utvářily se dvě kategorie vyučenců. Líní a bezzásadní učedníci propadali obyčejnému životu námezdních dělníků, kdežto cílevědomý dorost sbíral v době učení zkušenosti v závodě a v životě, na základě kterých mohl se propracovati snad ke skrovnému, ale vždy uspokojivému postavení.

Tyto zmíněné přednosti nebyly však tak výsledky cechovního zřízení, jako spíše bezděčné zjevy nevyvinuté tehdejší techniky, již se řemeslo bylo nuceno před zavedením strojového zařízení držeti. O tom svědčí také, že všichni spisovatelé této doby i pozdější národohospodáři jsou v tom za jedno, že učení cechovní založeno bylo na zcela jiných zásadách, než tomu jest v době moderní. Bücher pojednávaje o cechovním učednictví uvádí, že i za rozkvětu cechovního života byl řádný, účelný a soustavný cechovní výcvik v dílně vždy jen ojedinělým zjevem na mistrově rozsáhlosti závislým. Avšak při tehdejší skrovné dělbě práce, při omezenosti a nepatrnosti výroby, při stejnosti a stálosti tehdejší techniky pracovní mohl budoucí živnostník to, co musil jako učedník zanedbat, dohoniti jako tovaryš za nuceného vandru a zaměstnání pomocnického. Musíme mít také na zřeteli, že v dobách starých výrobní techniky byly naprosto rozdílné, že poměry výrobní a odbytové v stol. 16. různí se zcela od poměrů nynějších, a vše to že mělo také za následek, že výchovu tehdejší nutno jest posuzovati se zcela jiného hlediska než výchovu učně dnešní doby. Princip hospodárnosti, který snaží se s pokud možno nejmenším nákladem sil co možno největší výkon provésti, také v řemesle dospěl k platnosti, což jednotlivému podnikateli s ho-

spodářského hlediska vlastně zakazuje, na výcvik svých podřízených, pokud tento nespočívá ve vlastním jeho zájmu, vynakládati čas a prostředky.

To budiž uvedeno, že s učněm, i když v domě mistrově žije a který i přiměřený peníz platí, spojena jsou pro mistra v první době učení mnohá vydání, mnohem větší, než může učeň svými dovednostmi mistru získati. Mínil-li to mistr s učením vážně, ztráví s výcvikem tímto z počátku hodně času, nešikovnost učňova zkazí často mnoho pracovního materiálu, v jeho nevycevičené ruce trpí také mnoho pracovní nástroje atd.

Ale přes to přese všechno bylo by křivdou, kdybychom všechnu vinu nedostatku cechovního učení svalovali pouze na mistry, neboť i oni při jich často stísněném postavení vynakládali všechny své síly, aby hospodářskou samostatnost si uchránili. Jednotlivec není vždy s to, aby přinášel větší oběti v zájmu veřejném nebo stavovském, jak toho vyžadoval dohled, výcvik a stravování učňů.

Stříbro.

Dr. Jos. Gruber.

(Dokončení.)

III.

Stálé klesání hodnoty stříbra pochopitelně nejnemileji pocítováno právě tam, odkud vyšel první k němu podnět, v Severní Americe, u majitelů stříbrných dolů, jichž výnos byl klesáním cen produktu snižován a činěn nejistým i měnlivým, a kteří tudíž usilovali, nejen aby vládu Spojených Států svým dalekosáhlým politickým vlivem přiměli otevřítí mincovny dalšímu co možná neobmezenému ražení stříbra, nýbrž i aby také jiné státy pohnuli utvořití mezinárodní sdružení k témuž cíli. S těmito snahami pak týmž směrem se braly jak některé tehdejší názory theoretické, tak určité proudy hospodářskopolitické v Evropě.

Jako u stříbra obtíže působil problém, kam umístiti příliš hojnou a ani poklesem ceny nezadržovanou jeho produkci, tak po nějakou dobu zdál se u zlata vynořovati se problém opačný. Současná roční těžba zlata vykazovala totiž v letech 1878—1883 pohyb zpětný, v dalším pětiletí do 1888 pak alespoň stagnaci. Proslulý vídeňský geolog Eduard Suess*) předpovídal vymizení zlata, on a jeho stoupenci obraceli se proti zevšeobecňování zlaté měny, ježto kde prý vzítí s dostatek zlata k tomu potřebného, »zlatá příkrývka« prý čím dále tím méně stačí pro úhradu mincovní potřeby států kulturních.

S druhé strany kladeno nově zaváděné zlaté měně agrárními kruhy a jejich theoretickými i politickými stoupenci za vinu současné

*) Die Zukunft des Goldes, 1877.